

Bewaarders van herinneringen

*Bomen in Het eiland van de
verduwenen bomen*

Janine R. Mooij MA
Maart 2023, SLD

Uw boekbespreker

Studie

- BA Nederlandse Taal en Cultuur, RUG – *cum laude*
- MA Neerlandistiek, RUG – *cum laude*

Werk

- Docent schriftelijke communicatie, Instituut voor Rechtenstudies, Hanze

Daarnaast

- Boekbespreker, gespreksleider en presentator

Bewaarders van herinneringen

*Bomen in Het eiland van de
verduenen bomen*

Janine R. Mooij MA
Maart 2023, SLD

Inhoudstafel

Uw boekbespreker

Gesnoeid versie

Bomen

- Literair
- Van buitenaf
- Van binnenuit

Bewaarders van herinneringen

Gesnoeide versie

Nicosia, 1974

Kostas en Defne zijn verliefd | Yusuf en Yiorgos bieden ruimte in hun taveerne De Blijde Vijg | de burgeroorlog breekt uit | Kostas vlucht naar Londen en Defne blijft zwanger achter | Yusuf en Yiorgos raken vermist.

Gesnoeide versie

Nicosia, 1974

Kostas en Defne zijn verliefd | Yusuf en Yiorgos bieden ruimte in hun taveerne De Blijde Vijg | de burgeroorlog breekt uit | Kostas vlucht naar Londen en Defne blijft zwanger achter | Yusuf en Yiorgos raken vermist.

Nicosia, begin jaren 2000

Kostas keert terug naar Cyprus | Defne werkt voor de ICMP | ze praten bij en worden opnieuw verliefd | de lichamen van Yusuf en Yiorgos worden gevonden | Kostas en Defne vertrekken samen naar Londen | Ada wordt geboren | Defne overlijdt.

Gesnoeide versie

Nicosia, 1974

Kostas en Defne zijn verliefd | Yusuf en Yiorgos bieden ruimte in hun taveerne De Blijde Vijg | de burgeroorlog breekt uit | Kostas vlucht naar Londen en Defne blijft zwanger achter | Yusuf en Yiorgos raken vermist.

Nicosia, begin jaren 2000

Kostas keert terug naar Cyprus | Defne werkt voor de ICMP | ze praten bij en worden opnieuw verliefd | de lichamen van Yusuf en Yiorgos worden gevonden | Kostas en Defne vertrekken samen naar Londen | Ada wordt geboren | Defne overlijdt.

Londen, na Defnes dood

Ada krijgt een visioen | Kostas begraaft de vijgenboom | tante Meryem vertelt Ada over het verleden | Kostas en Ada komen nader tot elkaar.

Bomen

BOMEN Dit motief zal uitgebreid worden behandeld tijdens de lezing.

Vraag vooraf

- Welke rollen vervullen bomen volgens u in *Het eiland van de verdwenen bomen*?

Bomen

Literair

Verteller | vehicle

Van buitenaf

Van binnenuit

Verteller

- Ik-verteller

'Ik ben een Ficus carica, beter bekend als de eetbare gewone vijg.' [31]

Verteller

- Ik-verteller

‘Maar waar kon ik me in vredesnaam vestigen nu ik niet meer leefde en geen lichaam, geen omhulsel, geen vorm meer had? En ineens wist ik het. De oude vijgenboom! Waar anders kon ik mijn toevlucht zoeken dan in die bomige omhelzing?’

Na de begrafenis, toen ik de laatste uren van de dag zag verglijden en het licht zag veranderen in donkere kalmte, zweefde ik boven onze Ficus carica en danste eromheen. Ik sijpelde naar binnen in haar vaatweefsels, absorbeerde water uit haar bladeren en ademde het leven weer in door haar poriën.’ [352]

Verteller

- Ik-verteller
- Alwetende verteller

'Toen de distelvlinder me dit vertelde, liet ik het haar twee keer herhalen.' [273]

'Maar ik was wel geschokt door wat de mug me vervolgens vertelde.' [285]

'Toen ik Chico vroeg naar zijn verleden, vertelde hij me dat hij vroeger in een groot landhuis in Hollywood had gewoond.' [290]

Verteller

- Ik-verteller
- Alwetende verteller

'Na deze ramp, vertelde de koningin, moest ze zo snel mogelijk haar thuis verlaten om een nieuw leven te beginnen.' [301]

'De honingbij vertelde me dat er niet ver van de taveerne een veld was met verrukkelijke bloemen en weelderige planten in volle bloei.' [306]

'Nadat de muis dit alles met me had gedeeld en zich tegoed had gedaan aan mijn vijgen, ging hij weer op pad.' [318]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld

“Draaiwortels noemen we dat. [...] Mijn punt is dat die boom werd verstikt door zijn eigen wortels. En omdat het onder de grond gebeurde was het niet opgemerkt. Als de draaiwortels niet op tijd worden ontdekt, gaan ze uiteindelijk druk op de boom uitoefenen en dan trekt hij het niet meer.’

Ada zweeg.

‘Je moeder hield heel erg veel van je, meer dan van wat ook op de wereld. Haar dood heeft niets te maken met een gebrek aan liefde. Ze bloeide van liefde voor jou, en ik hoop ook van liefde voor mij, maar ergens onder de oppervlakte was er iets wat haar wurgde: het verleden, de herinneringen, haar wortels.’ [344]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld

'Als een familie net zo is als een boom, zoals men zegt, een vertakte structuur met verstrengelde wortels en individuele takken die er soms in onhandige hoeken uit steken, dan zijn familietrauma's als dikke, doorzichtige hars die uit een snee in de schors druipt.' [136]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld

‘Als een familie net zo is als een boom, zoals men zegt, een vertakte structuur met verstrengelde wortels en individuele takken die er soms in onhandige hoeken uit steken, dan zijn familietrauma’s als dikke, doorzichtige hars die uit een snee in de schors druipt.’ [136]

‘Vroeger had hij geloofd dat zij tweeën boven hun omstandigheden uit konden stijgen en hun wortels ondersteboven de lucht in konden laten groeien, onbelemmerd, bevrijd van de zwaartekracht, als bomen in een droom.’ [240]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld
- Boomgerelateerde termen

'Toen kwam er een vrouw binnenlopen die dik was ingepakt in een donzige taupe mantel met een capuchon, waardoor haar ronde gezicht nog ronder leek en haar olijkleurige huid een nog warmere tint kreeg. Haar ogen waren hazelnootkleurig en stonden tamelijk ver uit elkaar onder dun geëpileerde wenkbrauwen; haar kastanjebruine haar viel golvend op haar schouders.' [65-66]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld
- Boomgerelateerde termen

‘Toen kwam er een vrouw binnenlopen die dik was ingepakt in een donzige taupe mantel met een capuchon, waardoor haar ronde gezicht nog ronder leek en haar olijkleurige huid een nog warmere tint kreeg. Haar ogen waren hazelnootkleurig en stonden tamelijk ver uit elkaar onder dun geëpileerde wenkbrauwen; haar kastanjebruine haar viel golvend op haar schouders.’ [65-66]

‘Het zou moeilijk worden, maar niet volkomen onmogelijk. Er gebeurden wel vaker kleine wonderen. Net zoals er hoop kon ontspruiten uit de diepste wanhoop, of zoals er vrede kon ontkiemen tussen de puinhopen van een oorlog, kon er ook een boom groeien uit ziekte en bederf.’ [311]

Vehicle

- Metaforen met bomen als beeld
- Boomgerelateerde termen
- Bomen in menselijke termen

'[...] al die boeken en manuscripten die van ons vlees waren gemaakt [...].' [91]

'[...] verschillende van mijn ledematen [...].' [178]

Bomen

Literair

Van buitenaf

Onderwerp van onderzoek | aandenken | toevlucht | spiritueel object

Van binnenuit

Onderwerp van onderzoek

‘Zouden ze bijvoorbeeld willen weten [...] dat de klimplant Boquila trifoliolata zijn bladeren kan aanpassen, zodat ze qua vorm en kleur lijken op die van de boom waar hij in klimt, waardoor wetenschappers zich afvragen of de klimplant misschien visuele vermogens heeft? [...] Of dat veel planten als ze worden bedreigd, aangevallen of omgehakt, in staat zijn ethyleen te produceren, dat werkt als een soort narcosemiddel, en dat onderzoekers die chemische uitstoot hebben omschreven als een soort van geschreeuw van gestreste planten?’ [52-53]

Onderwerp van onderzoek

- Kostas is botanicus

'Het artikel vestigde de aandacht op de positieve rol die bossen konden spelen in het afremmen van een catastrofale ecologische verandering. Toen Kostas dat las, gebeurde er iets in zijn binnenste. Tot op dat moment had hij nooit geweten dat je je leven kon wijden aan de bestudering van planten. Dat zou hij kunnen gaan doen, besepte hij [...].' [198]

Onderwerp van onderzoek

- Kostas is botanicus

‘Behoedzaam antwoordde hij: ‘Deels voor werk. Ik doe onderzoek naar de vraag of vijgenbomen zouden kunnen helpen tegen het verlies van biodiversiteit in het hele Middellandse Zeegebied, en op welke manier dan.’

‘Vijgenbomen?’ vroeg Maria-Fernanda fronsend.

‘Ja, die steunen het ecosysteem meer dan welke andere boom dan ook, zou ik zeggen. Vijgen voeden niet alleen mensen, maar ook dieren en insecten in de wijde omtrek. [...]’ [229-230]

Onderwerp van onderzoek

- Kostas is botanicus

'In de week dat Defne was overleden, was hij in Australië geweest op een onderzoeksreis, als leider van een internationaal team van wetenschappers. Nadat de bosbranden daar een groot gebied hadden verwoest, wilden zijn collega's en hij erachter komen of bomen die in het verleden grote droogte of extreme hitte hadden doorstaan, of bomen met voorouders die daarmee te maken hadden gehad, anders op de huidige branden reageerden dan de andere bomen.' [333]

Clandenken

- Kostas en Defne nemen een stekje mee

*“Konden we haar maar meenemen naar Engeland,” zei Defne. ‘Waren bomen maar draagbaar.’
Kostas kneep zijn ogen tot spleetjes, er schoot een nieuwe gedachte door zijn hoofd. ‘Dat zouden we kunnen doen.’
Ze keek hem ongelovig aan.
‘Je kunt een vijgenboom laten groeien uit een stek. Als we haar meteen planten als we in Londen aankomen en goed voor haar zorgen, is er een kans dat ze het overleeft.’ [304]*

Clandenken

- Kostas en Defne nemen een stekje mee

'Ze [eerstegeneratie-immigranten] zijn zorgzaam en liefdevol voor hun planten, vooral voor de planten die ze hebben meegenomen uit hun verloren moederland. Ze weten diep vanbinnen dat als je een vijgenboom beschermt tegen een storm, je eigenlijk iemands nagedachtenis beschermt.' [32]

Clandenken

- Kostas en Defne nemen een stekje mee

‘En het is ook niet voor niets dat Meryem per se een ritueel voor haar dode zus wilde houden onder – of dus boven – een Ficus carica. Terwijl ze de stenen op elkaar tikte, hoorde ik haar zingen: een traag, droevig treurlied, een verlate rouwklacht voor de begrafenis die ze niet had kunnen bijwonen.’ [73]

Toewlucht

- Vertrouweling

‘Eerstegeneratie-immigranten praten voortdurend met hun bomen – als er geen andere mensen in de buurt zijn tenminste. Ze nemen ons in vertrouwen, beschrijven hun dromen en ambities, ook die welke ze hebben achtergelaten, als plukjes wol die aan prikkeldraad zijn blijven hangen toen het schaap door een hek kroop. Maar voor het merendeel genieten ze gewoon van ons gezelschap en kletsen ze tegen ons zoals ze tegen hun oude vrienden zouden kletsen die ze nu al heel lang missen.’

[32]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping

'Het was in dat beroemde eethuis en dranklokaal – druk, ordeloos, vrolijk en gastvrij – dat ik mijn wortels uitspreidde en opgroeide door een opening in het dak die speciaal voor mij was gemaakt.'

[62]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping

‘Het was in dat beroemde eethuis en dranklokaal – druk, ordeloos, vrolijk en gastvrij – dat ik mijn wortels uitspreidde en opgroeide door een opening in het dak die speciaal voor mij was gemaakt.’ [62]

‘Mijn takken strekten zich vol zelfvertrouwen uit, alsof alles hier een verlengstuk van mij was, niet alleen de schraagtafels en houten stoelen, maar ook de schilderijen aan de muren, de strengen knoflook die aan het plafond hingen, de obers die heen en weer snelden, de klanten van overal op de wereld, zelfs Chico die kleurig rondfladderde, en dat alles onder mijn toezien oog.’ [98]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping

'Maar de plek had nog iets extra's te bieden, beweerden de vaste gasten: je kon er, al was het maar voor een paar uur, de buitenwereld en alle ellende daarvan vergeten.' [62]

'Tussen deze muren veranderden onbekenden in vrienden, vrienden in geliefden; [...]' [93]

'In een taveerne genaamd De Blijde Vijg, met een bloeiende boom in het midden, was het moeilijk om je niet hoopvol te voelen.' [99]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping
- Bescherming

“Het is niet super-de-luxe, vrees ik,” zei Yiorgos. ‘Maar hier zullen jullie in elk geval niet gestoord worden. Hier kunnen jullie zoveel praten als je wilt.’

[...]

Een minuut later, toen ze eindelijk alleen in de kamer waren en voor het eerst in maanden niet bang hoefden te zijn dat iemand hen zou zien en hun families zou inlichten, keken Kostas en Defne elkaar aan en barstten in lachen uit. Het was een ongeloofige lach, het soort bruisende lichtheid die alleen opkomt na langdurige stress en angst.’ [95-96]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping
- Bescherming

“Maar er is één probleem,” zei dokter Norman, en zijn stem klonk nog steeds vriendelijk, maar wel dringend. ‘We hebben het bevel gekregen om alle vestigingen te sluiten. Ik moet de sleutels vanavond inleveren, dus ik kan de ingreep niet hier verrichten.’

Ze knikte traag. ‘Ik weet denk ik wel een plek.’

De volgende avond was de achterkamer van De Blijde Vijg getransformeerd tot een provisorische kliniek.’ [279]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping
- Bescherming

‘En ineens wist ik het. De oude vijgenboom! Waar anders kon ik mijn toevlucht zoeken dan in die bomige omhelzing?’ [352]

Toevlucht

- Vertrouweling
- Ontsnapping
- Bescherming

'En ineens wist ik het. De oude vijgenboom! Waar anders kon ik mijn toevlucht zoeken dan in die bomige omhelzing?' [352]

'Door de hele geschiedenis heen zijn we voor velen een schuilplaats geweest. Een toevluchtsoord, niet alleen voor stervelingen, maar ook voor goden en godinnen.' [188]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

‘Vijgenbomen zijn lang beschouwd als heilig, zoals mensen die ons kennen zullen beamen. In veel culturen gelooft men dat er geesten in onze stam wonen, goede, slechte en besluiteloze geesten, die allemaal onzichtbaar zijn voor niet-ingewijde ogen. Anderen beweren dat elke soort ficus in feite een soort ontmoetingspunt is, een soort verzamelplek. Ze komen en masse samen onder, boven en rondom ons, niet alleen de geesten van mensen en dieren, maar ook wezens van licht en donker.’

[71]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

‘Het was een ritueel voor de doden. Een eeuwenoud ritueel om de ziel van een dierbare overledene in veiligheid te brengen, zodat die niet zou verdwalen in de diepste krochten van het hemelruim. Als regel hoorde de ceremonie te worden uitgevoerd ónder een vijgenboom, maar gezien mijn huidige positie moest het deze keer dan maar erboven gebeuren.’ [71]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

'Het was een ritueel voor de doden. Een eeuwenoud ritueel om de ziel van een dierbare overledene in veiligheid te brengen, zodat die niet zou verdwalen in de diepste krochten van het hemelruim. Als regel hoorde de ceremonie te worden uitgevoerd ónder een vijgenboom, maar gezien mijn huidige positie moest het deze keer dan maar erboven gebeuren.' [71]

'Ik luister aandachtig en vind het verbijsterend dat bomen, alleen al door hun aanwezigheid, een redder voor de onderdrukten zijn en een symbool voor het lijden van mensen aan beide zijden.' [73]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

‘Mensen hebben altijd het gevoel gehad dat er iets mysterieus was aan mij en mijn soortgenoten. Daarom komen ze naar ons toe als ze iets nodig hebben of als er problemen zijn en binden ze fluwelen linten of reepjes stof aan onze takken.’ [72]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

'Ze [Meryem] zoekt continu hulp van bomen, maar heeft het blijkbaar zelf niet in de gaten. Als ze bang of eenzaam is, of als ze boze geesten wil verdrijven, klopt ze het af op hout – een eeuwenoud ritueel dat dateert van de tijd dat we als heilig werden beschouwd. Elke keer als ze een wens heeft die ze niet hardop durft te zeggen, hangt ze lapjes en linten aan onze takken. Als ze iets zoekt – een verborgen schat of iets onbenulligs dat ze is kwijtgeraakt – loopt ze rond met een gevorkte tak in de hand, die ze wichelroede noemt.' [187]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

'Ze [Panagiota] geloofde dat sommige bomen christelijk waren en andere moslim, en weer andere heidens, en je moest zorgen dat je de juiste bomen in je tuin had staan.

Er waren drie dingen waar ze vooral beducht op was: onder een walnotenboom zitten, omdat je dan nachtmerries zou krijgen; een koutsoupia planten, de judasboom, omdat Judas zich aan een tak daarvan had opgehangen nadat hij de zoon van God had verraden; en een mastiekboom omhakken, omdat die erom bekendstond dat hij twee keer had gehuild in zijn lange geschiedenis, een keer toen de Romeinen een christelijke martelaar folterden en de tweede keer toen de Ottomaanse Turken op Cyprus waren aangekomen en zich er hadden gesetteld.' [115]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

'Onder ons bladerdak worden offerdieren geslacht, geloften afgelegd, ringen uitgewisseld en bloedvetes bijgelegd.' [72]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

‘Onder ons bladerdak worden offerdieren geslacht, geloften afgelegd, ringen uitgewisseld en bloedvetes bijgelegd.’ [72]

‘Hierbinnen werden verhalen over triomfen en tegenspoed gedeeld, werden oude rekeningen vereffend, werd gelach vermengd met tranen, werden bekentenissen beloftes gedaan, werden zonden en geheimen opgebiecht.’ [93]

Spiritueel object

- Bijgeloof en rituelen

‘Niet voor niets noemt men ons heilige bomen, wensbomen, vervloekte bomen, spookbomen, on aardse bomen, spookachtige bomen, zielen stelende bomen...’ [73]

Bomen

Literair

Van buitenaf

Van binnenuit

*Spiritueel object | slachtoffer | stille getuige | collectief bewustzijn |
lotgenoot*

Spiritueel object

- Religieuze verhalen

'[...] en ook een zeker verward stel dat doelloos rondwaalde in de Hof van Eden, met een glazige blik in de ogen. [...] Adam en Eva bezweken voor de verlokking van een vijg, de vrucht van verleiding, verlangen en passie, niet voor zo'n knapperige appel. [...]

[...] Want al die tijd was ik het: de boom van goed en kwaad, licht en donker, leven en dood, liefde en hartzeer.

Adam en Eva aten samen een zachte, rijpe, verrukkelijk bekoorlijke , aromatische vijg [...]. Daarna bedekten ze zich met de bladeren van de boom waar ze op dat moment bij stonden.' [39-40]

Spiritueel object

- Religieuze verhalen

'En soms helpen we hen zonder dat ze het zelfs maar doorhebben. Hoe denk je anders dat die tweelingbroertjes Romulus en Remus zijn gevonden door een wolvin, als hun mandje, gevaarlijk drijvend op de Tiber, niet was blijven hangen in de wortels van een Ficus ruminalis? [...] En al was het zo dat Jezus boos was op een bepaalde onvruchtbare vijgenboom, we mogen niet vergeten dat koning Hizkia werd gered door een vijgenkoek die op zijn wond werd gelegd. De profeet Mohammed zei dat de vijg de enige boom was die hij in het paradijs wilde zien; in de Koran staat een soera die naar ons is vernoemd. Boeddha bereikte verlichting terwijl hij zat te mediteren onder een Ficus religiosa. En had ik al gezegd dat koning David dol op ons was, en dat wij voor alle dieren en mensen aan boord van de ark van Noach een inspiratie van hoop en een nieuwe begin waren?' [72]

Spiritueel object

- Religieuze verhalen
- Helper

‘Je zou zelfs kunnen zeggen dat er voor elke stemming en elk moment wel een boom is. Als je iets kostbaars aan het universum wilt geven, een lied of een gedicht, moet je het eigenlijk voor je het met wie dan ook deelt eerst aan een gouden eik laten horen. [...].

Als je gekwetst bent en niemand wil naar je luisteren, [...].

Als je wilt terugdenken aan het verleden, [...].

Als je een kunstenaar bent die op zoek is naar inspiratie, [...].

[...] Maar als je liefde zoekt, of liefde bent kwijtgeraakt, dan ga je naar de vijg, altijd de vijg.’

[339-340]

Pauze

We zijn zo bij u terug

Bomen

Literair

Van buitenaf

Van binnenuit

*Spiritueel object | slachtoffer | stille getuige | collectief bewustzijn |
lotgenoot*

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

‘Verder zijn er degenen die de scherpste spijkers in onze stam slaan om een ziekte of kwaal die hen teistert aan ons te geven. Ook dat verdragen we zwijgend.’ [72-73]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Het meeste lijden in de plantenwereld wordt veroorzaakt door de mens.' [53]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

‘Het leven was niet gemakkelijk voor ons. Het eiland was te lang geteisterd geweest door zwermen sprinkhanen; ze kwamen in dichte donkere wolken aan en verorberden alles wat groen was. Bossen waren gedecimeerd, met de grond gelijkgemaakt voor wijngaarden, akkerbouw en brandhout, en soms expres vernietigd vanwege eindeloze vendetta’s. Constante houtkap, meerdere branden en totale onwetendheid waren allemaal verantwoordelijk voor onze verdwijning, nog afgezien van de schandelijke verwaarlozing door de vorige besturen.’ [91]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Pijnbomen, cipressen, olijfbomen en johannesbroodbomen werden afgewisseld met stukken dorre grond, geblakerd en monochroom. Citrusboomgaarden waren omgehakt om plaats te maken voor kleine villa's en appartementen. Hij betreurde het dat dit deel van het eiland niet meer het groene paradijs uit zijn herinnering was. In de oudheid stond Cyprus bekend als 'het groene eiland', befaamd om zijn dichte, mysterieuze wouden. Het ontbreken van de bomen hier was een heftige terechtwijzing voor de vreselijke fouten die in het verleden waren gemaakt.' [210]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Ik denk dat mensen bewust niet meer over ons te weten willen komen, misschien omdat ze op een of ander oer-niveau aanvoelen dat de uitkomst wel eens onthutsend zou kunnen zijn. [...] Zouden ze het fijn vinden te ontdekken dat bomen signalen kunnen verzenden via een netwerk van vertakte schimmels diep in de bodem om hun burens te waarschuwen voor naderend gevaar – een roofdier dat eraan komt, of pathogene insecten – en dat dergelijke stresssignalen de laatste tijd de pan uitrijzen door de ontbossing, bosdegradatie en droogte, die allemaal rechtstreeks worden veroorzaakt door de mens?' [52-53]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

‘Eerlijk gezegd vraag ik me zelfs af of ze ons wel zien.

[...] ze plukken onze bladeren en verorberen ons fruit, ze breken onze takken af, die ze in hun kindertijd berijden als een paardje, of die ze als ze ouder en wreder worden gebruiken om anderen mee aan zich te onderwerpen, ze kerven de naam van hun geliefde in onze stam en zweren eeuwige liefde, ze vlechten kettinkjes van onze naalden en schilderen onze bloemen tot kunst, ze splijten ons tot houtblokken om hun huis te verwarmen en soms hakken ze ons om alleen omdat we hun uitzicht belemmeren [...].’ [53-54]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

‘Maar op een eiland dat jarenlang werd geteisterd door etnisch geweld en gruwelijke wreedheden waren mensen niet de enige slachtoffers. Ook wij bomen hadden eronder te lijden, en dieren hadden ook ellende en pijn te verduren naarmate hun habitats steeds meer verdwenen. Niemand kon het ooit iets schelen wat er met ons gebeurde.’ [200]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Panagiota's vader viel neer bij de johannesbroodboom en sloeg met zijn hoofd tegen de onderkant van de stam. Er ontglipte hem een gedempt geluid en daarna een heel dun straaltje bloed. Het ging allemaal te snel. Het ene moment hield hij zijn adem in en het volgende moment lag hij op de grond, doorzeefd met kogels uit meerdere vuurwapens, hoewel twee kogels hem hadden gemist en zich in de johannesbroodboom hadden geboord.' [128]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Toen die bom ontplofte, vloog een van mijn takken in brand door de vonken. Binnen een paar tellen stond ik in lichterlaaie. Niemand lette erop. Niet in het begin.' [177]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen

'Toen die bom ontplofte, vloog een van mijn takken in brand door de vonken. Binnen een paar tellen stond ik in lichterlaaie. Niemand lette erop. Niet in het begin.' [177]

'Een deel van mijn stam was verschroeid en verschillende van mijn ledematen waren helemaal zwart geblakerd, maar ik leefde nog.' [178]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen
- Natuurlijke kringloop

'In het jaar dat Kostas Kazantzakis terugkeerde op Cyprus, vestigde zich een mierenkolonie tussen mijn wortels. Dat verwachtte ik al, want ik was kort daarvoor geïnfecteerd geraakt met bladluis, die minuscule insecten die sap uit bladeren opzuigen en virussen verspreiden, wat veel stress veroorzaakt bij bomen. Als Yusuf en Yiorgos er waren geweest, hadden ze dat nooit laten gebeuren. Zij controleerden mijn takken dagelijks op plagen, besproeiden mijn bladeren voorzichtig met appelazijn en zorgden goed voor me, maar nu stond ik er alleen voor, weerloos.' [300]

Slachtoffer

- Leed door menselijk handelen
- Natuurlijke kringloop

‘Naarmate mijn immuniteit afnam en mijn kracht wegkwijnde, viel ik ten prooi aan een van mijn ergste vijanden: een vijgenboomboorder, een boktor, Phryneta spinator. [...]

De schade die deze kever aanricht is vaak onherstelbaar. Vijgenbomen die er hevig mee geïnfecteerd zijn moeten worden vernietigd.

Ik was stervende.’ [302]

Slachtoffer

10 In onderstaande passage lijkt de vijgenboom Defne te beschouwen als de brenger van onheil.

‘Ik weet dat ik dit eigenlijk niet zou moeten zeggen, ik weet dat het niet goed is van me, onaardig en ondankbaar, maar sinds die noodlottige middag zo veel jaren geleden zijn er heel wat keren geweest dat ik het betreurde dat ik Defne ooit ontmoet had, en dat ik wilde dat ze nooit over onze drempel was gestapt. Misschien was onze prachtige taveerne dan niet verteerd door vlammen, verwoest. Misschien was ik nu dan nog steeds diezelfde blijde boom.’ [99]

Vraag tussendoor

- Waarom is dat, denkt u?

Stille getuige

- In de taveerne

‘Mijn takken strekten zich vol zelfvertrouwen uit, alsof alles hier een verlengstuk van mij was, niet alleen de schraagtafels en houten stoelen, maar ook de schilderijen aan de muren, de strengen knoflook die aan het plafond hingen, de obers die heen en weer snelden, de klanten van overal op de wereld, zelfs Chico die kleurig rondfladderde, en dat alles onder mijn toezien oog.’ [98]

Stille getuige

- In de taveerne

‘Mijn takken strekten zich vol zelfvertrouwen uit, alsof alles hier een verlengstuk van mij was, niet alleen de schraagtafels en houten stoelen, maar ook de schilderijen aan de muren, de strengen knoflook die aan het plafond hingen, de obers die heen en weer snelden, de klanten van overal op de wereld, zelfs Chico die kleurig rondfladderde, en dat alles onder mijn toezien oog.’ [98]

‘Overdag luisterde ik graag naar het gekletter van de borden, het geklets van de gasten, het gezang van de muzikanten – Griekse en Turkse liederen, over liefde, verraad en hartzeer.’ [63]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada

'Ik had het koud, en al wilde ik het niet aan mezelf toegeven, ik was ook doodsbang. Ik zou willen dat ik mijn zorgen met hem kon delen. Maar ook al had ik iets kunnen zeggen, hij werd zozeer in beslag genomen dat hij me toch niet zou horen, hij ging volledig op in zijn eigen gedachten en bleef maar graven, zonder ook maar één keer mijn kant op te kijken.' [28]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada

‘Ik had het koud, en al wilde ik het niet aan mezelf toegeven, ik was ook doodsbang. Ik zou willen dat ik mijn zorgen met hem kon delen. Maar ook al had ik iets kunnen zeggen, hij werd zozeer in beslag genomen dat hij me toch niet zou horen, hij ging volledig op in zijn eigen gedachten en bleef maar graven, zonder ook maar één keer mijn kant op te kijken.’ [28]

‘Hij zei: ‘Het is niet voor lang, een paar weken maar.’

Ik was het gewend dat hij tegen me praatte, maar dat deed hij nooit zo veel als vandaag.’ [41]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada

“Echt waar, pap, ik wil je niet kwetsen, maar ik krijg de rillingen van die vijg van jou. Er is iets raars mee, dat voel ik gewoon. Soms heb ik het idee dat hij – of nee, zij – ons afluistert. Dat ze ons bespiedt. [...]” [50]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada

“Echt waar, pap, ik wil je niet kwetsen, maar ik krijg de rillingen van die vijg van jou. Er is iets raars mee, dat voel ik gewoon. Soms heb ik het idee dat hij – of nee, zij – ons afluistert. Dat ze ons bespiedt. [...]” [50]

“Ik krijg de rillingen van die vijg van jou,’ zei ze. En waarom zei ze dat? Omdat ze het gevoel heeft dat ik misschien diepere lagen heb. Nou, dat is inderdaad zo, maar dat wil nog niet zeggen dat ik griezelig ben.’ [52]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada
- Overal

‘Welke religie of geloof je ook bekijkt, je zult mij er altijd in aantreffen, ik ben in elk scheppingsverhaal aanwezig, als getuige van de handelingen van de mensen en hun eindeloze oorlogen, en ik combineerde mijn DNA in zo veel verschillende vormen dat je me tegenwoordig op vrijwel elk continent over de hele wereld kunt aantreffen.’ [40]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada
- Overal

‘Wij waren erbij toen er gewelddadige aanvallen tegen de Britten begonnen in naam van enosis – aansluiting bij Griekenland – en toen de eerste bommen ontploften, begin jaren vijftig. Wij waren erbij toen het Britse Instituut aan het Metaxasplein, met daarin de bibliotheek, het beste Engelse bibliotheek in het Midden-Oosten, in brand werd gestoken door protesterende jongeren en al die boeken en manuscripten die van ons vlees waren gemaakt tot as verbrandden.’ [91]

Stille getuige

- In de taveerne
- In de tuin bij Kostas en Ada
- Overal

‘En wij bomen konden alleen maar waarnemen, wachten en waken.’ [92]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen

'Maar mijn soortgenoten en ik... wij zijn behept met een eeuwigdurende herinnering, en daarmee bedoel ik niet jaren of decennia, maar letterlijk eeuwen.' [42]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen

‘Maar mijn soortgenoten en ik... wij zijn behept met een eeuwigdurende herinnering, en daarmee bedoel ik niet jaren of decennia, maar letterlijk eeuwen.’ [42]

‘Door de hele geschiedenis heen heb ik hordes vogels, vleermuizen, bijen, vlinders, mieren, muizen, apen en dinosaurussen verleid om onder mijn bladerdak te komen... [...].’ [39]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen
- Netwerk van verbindingen

'Mensen denken dat ze precies weten waar hun eigen wezen eindigt en waar dat van een ander begint. Bomen, waarvan de wortels onder de grond verstrengeld en verstrikt zijn en in connectie staan met schimmels en bacteriën, koesteren dat soort illusies niet. Voor ons is alles met elkaar verbonden.' [38]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen
- Netwerk van verbindingen

‘Mensen denken dat ze precies weten waar hun eigen wezen eindigt en waar dat van een ander begint. Bomen, waarvan de wortels onder de grond verstrengeld en verstrikt zijn en in connectie staan met schimmels en bacteriën, koesteren dat soort illusies niet. Voor ons is alles met elkaar verbonden.’ [38]

‘Wij bomen staan onder en boven de grond voortdurend met elkaar in contact. We delen niet alleen water en voedingsstoffen, maar ook essentiële informatie. Hoewel we soms moeten concurreren om bepaalde middelen, zijn we er goed in om elkaar te beschermen en te steunen.’ [105]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen
- Netwerk van verbindingen

‘Zouden ze het fijn vinden te ontdekken dat bomen signalen kunnen verzenden via een netwerk van vertakte schimmels diep in de bodem om hun burens te waarschuwen voor naderend gevaar – een roofdier dat eraan komt, of pathogene insecten – [...]?’ [52]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen
- Netwerk van verbindingen

‘Zouden ze het fijn vinden te ontdekken dat bomen signalen kunnen verzenden via een netwerk van vertakte schimmels diep in de bodem om hun burens te waarschuwen voor naderend gevaar – een roofdier dat eraan komt, of pathogene insecten – [...]?’ [52]

‘Het was de meidoorn die me liet weten dat het niet zo goed ging met de jonge Ada. Dat vervulde me met grote droefheid. Want ik voelde me met haar verbonden, ook al hield zij zich misschien nauwelijks met mij bezig.’ [106]

Collectief bewustzijn

- Eeuwig geheugen
- Netwerk van verbindingen

‘Maar wat voor ellende hij ook doormaakt, een boom weet altijd dat hij is verbonden met talloze levensvormen – van de honingschimmel, het grootste levende organisme op aarde, tot de kleinste bacteriën en archaea – en dat zijn bestaan geen geïsoleerd toeval is, maar een intrinsiek onderdeel van een bredere gemeenschap. Zelfs bomen van verschillende soorten tonen solidariteit met elkaar, ongeacht de onderlinge verschillen, en dat is iets wat je van heel veel mensen niet kunt zeggen.’

[106]

Lotgenoot

- Transgenerationeel trauma

‘Maar dat alles verschafte geen antwoord op die ene vraag die in haar hoofd brandde: was het ook mogelijk om zoiets ontastbaars en onmeetbaars als verdriet te erven?’ [26]

Lotgenoot

- Transgenerationeel trauma

‘Als een familie net zo is als een boom, zoals men zegt, een vertakte structuur met verstrengelde wortels en individuele takken die er soms in onhandige hoeken uit steken, dan zijn familietrauma’s als dikke, doorzichtige hars die uit een snee in de schors druipt. Ze sijpelen van generatie op generatie.

Langzaam stromen ze omlaag, bijna onmerkbaar traag, glijdend door tijd en ruimte tot ze een barst vinden waarin ze zich kunnen vestigen en stollen. Het pad dat geërfd trauma aflegt is willekeurig; je weet nooit wie het zou kunnen krijgen, maar iemand krijgt het sowieso.’ [136]

Lotgenoot

- Transgenerationeel trauma

‘Maar al te vaak zat de pijn bij de eerste generatie overlevenden, degenen die het meest hadden geleden, dicht onder de oppervlakte, herinneringen die als splinters onder hun huid zaten, waarvan sommige nog een stukje uitstaken en andere volkomen aan het oog werden onttrokken. Intussen koos de tweede generatie ervoor om het verleden te verdringen, zowel de dingen die ze wisten als die waar ze geen weet van hadden. De derde generatie daarentegen wilde juist wel diep graven en het verzwegene boven tafel halen.’ [325]

Lotgenoot

- Transgenerationeel trauma

‘Hun bevindingen waren consistent met eerdere studies die uitwezen dat genetisch identieke soorten populieren in vergelijkbare omstandigheden toch anders reageerden op traumatische gebeurtenissen, zoals droogteperiodes, afhankelijk van waar ze vandaan kwamen. Zou dit alles kunnen betekenen dat bomen niet alleen een soort geheugen hadden maar dat ze dat ook nog eens doorgaven aan hun nakomelingen?’ [333-334]

Lotgenoot

- Transgenerationeel trauma

'Zouden ze bijvoorbeeld willen weten [...] dat de ringen van een boom niet alleen zijn leeftijd onthullen, maar ook de trauma's die hij heeft doorstaan, inclusief bosbranden, zodat er ook bijna-doodervaringen of ongeheelde littekens die in die ringen verborgen zitten?' [52-53]

Lotgenoot

- Transgeneratieel trauma

‘Een boom weet dat het leven draait om zelflerend vermogen. Onder stress maken we nieuwe DNA-combinaties aan, nieuwe genetische variaties. Niet alleen gestreste planten doen dat, maar ook hun nakomelingen, ook al hebben die zelf misschien helemaal niet zo’n traumatische ervaring gehad, in fysiek opzicht of qua omgeving. Dat zou je het transgeneratiele geheugen kunnen noemen. [...]

Als er een trauma is, moet je op de signalen letten, want er zijn altijd signalen. Barsten die ontstaan in onze bast, spleten die niet helen, bladeren die herfstkleuren krijgen in de lente, schors die loskomt alsof we vervellen.’ [106]

Bomen

Literair

Verteller | vehicle

Van buitenaf

Onderwerp van onderzoek | aandenken | toevlucht | spiritueel object

Van binnenuit

Spiritueel object | slachtoffer | stille getuige | collectief bewustzijn | lotgenoot

Bewaarder van herinneringen

‘Een boom is een bewaarder van herinneringen. Verstrikt onder onze wortels, verstoep in onze stam, zitten de zenuwen van de geschiedenis, de puinhopen van oorlogen die door niemand zijn gewonnen, de botten van de vermisten.

Het water dat via onze wortels wordt opgezogen, is het bloed van de aarde, de tranen van de slachtoffers en de inkt van waarheden die nog moeten worden erkend. [...] Het is aan ons bomen om het onvertelde, het ongewilde te verzamelen. [...]

[...] Overal op de hele wereld waar een burgeroorlog of etnisch conflict is geweest, moet je bij de bomen zijn om aanwijzingen te krijgen, want zij zullen de enige zijn die in zwijgende verbinding staan met menselijke resten.’ [223]

Bomen

BOMEN Dit motief zal uitgebreid worden behandeld tijdens de lezing.

Vragen achteraf

- ...?

*Hartelijk bedankt voor
uw aandacht*

Allen veilig thuis gewenst

Janine R. Mooij MA
Maart 2023, SLD

